

Adventní podvečer u vratislavického kostela

Do údolí Nisy přišla zima. Poklidně přituhlo, kouř z komínů stoupá vzhůru, všechno nebezpečí přikryla tlustá vrstva sněhu. Už zase nastalo ono melancholické období temných podvečerů, ve čtyři hodiny po poledni sestupují temnoty z vymrzlých lesů a život ve Vratislavicích se scvrkává do desítek a stovek žluťoučkových oken. Je to zvláštní, ale je to tak – prochází-li večerní poutník zimní vratislavickou ulicí, žije se v tento promrzlý čas (či spíše nečas) mnohem více společně se sousedy než kdykoliv jindy. Vše žije za rozsvícenými okny – prostřené stoly, zapnuté televize, chlapi v tílku nalévající si pívko, hraje si děti, plakáty známých i neznámých zpěváků v dívčích pokojích, vánoční stromečky v posledním prosincovém týdnu všude a k tomu občas i ptáci klece a kočky hovívají si na topení za oknem. Aniž by se o ně kdo nějak víc ezajímal, vystupují z rozsvícených oken do ulice a přitahují pohledy.

Vrátil jsem se v tomhle čase ze strání kdesi nad Prosečí, od kapliček opět k vratislavickému kostelu. Krásně mu opravili střechu a věž – stal se z něj opět důstojný středobod celých Vratislavic. Večer u kříže za kostelem; jako by se tu čas zastavil. Čerstvá vrstvička sněhu mi vrzala pod botami. Mráz a zvláštní růžovo-oranžová obloha s fialovým okrajem na hranici temnoty. Pod špicí věže vše vypadalo jako v dávných dobách, jen ta obloha je dnes jiná, černotu noci ruší mnohočetné odrazy pouličních světel a nasvícených domů. To by svíčky a louče kdysi dávno nezvládly.

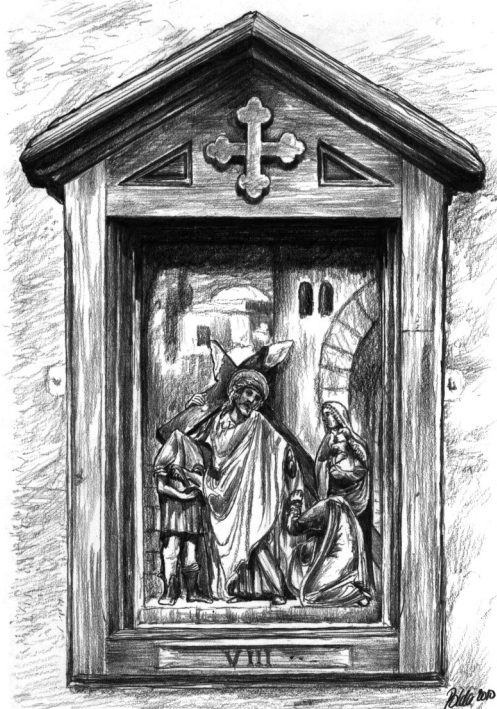
Stál jsem uprostřed zimního večera v dávno zplánýrované zahradě mrtvých; potměle večerem a zároveň rozsvícené odrazem z oblohy. Jako by vrstva sněhu přikryla všechny dávné osudy na starém hřbitově. Jako kdyby si pod bílou dekou zvěčnělí lidé šeptali staré příběhy; stejně jako si je špitají děti před usnutím. Ten den prý vysoko v horách nad Vratislavicemi padl čtvrtstoletí starý rekord v mrznutí.

Tma nemohla ukrýt ani náhrobky ve stěně kostela, ale ani zbytky jednotlivých zastavení křížové cesty, o nichž vratislavičtí milovníci historie patrně nic podrobného ještě nečetli. Trochu se zdráhám zde všechny ty detaily popisovat zrovna nyní – nastávající Vánoce jsou veselými svátky Kristova narození, nikoliv temné smrti na kříži. Ale křížová cesta na zdi kostela ve Vratislavicích patří k tomuto zimnímu povídání, a tak snad nikdo nebude nic namítat proti tomu, že začnu vyprávěním o zobrazeních posledních Ježíšových okamžiků. Křížová cesta znázorňuje poslední cestu na Kalvárii a nejčastěji mívá čtrnáct zastavení. Od okamžiku, kdy byl na

prvém zastavení *Pán Ježíš vydán na smrt*, přes tři padnutí pod křížem až po konečná zastavení, kdy *Pán Ježíš umírá na kříži*, *Tělo Pána Ježíše položili Matce na klín* a konečně – když *Tělo Pána Ježíše položili do hrobu*.

První zastavení křížové cesty nechal na zdi v Bratislavickém kostela umístit již roku 1779 jistý Josef Bergmann z čísla 34 na liberecké straně řeky Nisy. Obrázky na plechu tehdy namaloval kunratický lidový umělec Johannes Christof Carolus Hauser. Protože jim příliš nesvědčilo horské podnebí, byly několikrát obnovovány. Poprvé je oživil roku 1830 vesecký malíř Ignaz Ehrlich na objednávku Philippa Kretschmera z Bratislavice. Dvacet devět let poté pak stejnou práci provedl chřastavský malíř Augustin Jonas, ale dnes již není jisté, zdali tenkrát obrazy pouze opravoval, či je namaloval zcela znovu. Poslední obrázky křížové cesty vyvedené na plechu pocházely od Bratislavického malíře, který se podepisoval Ludwig Hawell.

Stará křížová cesta zanikla na počátku 20. století. Kuriózní přitom je, že jedno ze starých plechových zastavení s krátkým textem o její historii a do-

Zbytky terakotové křížové cesty na kostelní zdi

nátorech se objevilo v 60. letech 20. století úplně náhodou za keramickým výjevem nového zastavení č. 9., které tehdy nějaký vandal rozbil. Díky tomu dnes víme, jak to bylo se zřízením staré cesty, ale i to, že do současnosti zčásti dochovaná křížová cesta byla z tvrdé keramiky provedena mnichovskou dílnou v Mayerschen Kunstanstalt čili v Mayerově uměleckém ústavu roku 1910. Jednotlivá nová zastavení byla přitom pořízena z darů Bratislavických patricijů, jejichž jména se ještě řídce dochovala na zbytcích orámování; nakloníme-li se hodně za okraj zbytků dřevěných rámečků, nacházíme zde tak například paní Röh-nisch, která zastavení pořídila jako památku na zemřelého muže Emanuela, či manžele

Carla a Helenu Wagnerovy. Nová křížová cesta byla vysvěcena přesně 26. června 1910 děkanem P. Ignazem Hejnem, stará zpráva neopomine dodat, že kaplany tehdy byli P. Johann Wartha a P. Wilhelm Haumann a katechetou pak P. Karl Sommer.

Zbytky terakotové křížové cesty na kostelní zdi střídají poslední svědkové starého hřbitova – náhrobky připomínající některé z významných vratslavických rodin. Starý hřbitov u kostela existoval až do roku 1880, kdy došlo ke zrušení starodávné zahrady mrtvých a její postupné přeměně na parčík. Zemřelí zde bývali nepochybně pohřbíváni již od postavení kostela. Staré časy u kostela symbolizovala dlouhá desetiletí mohutná kamenná zeď okolo hřbitova. Ta symbolicky oddělovala mrtvé od živých. Staré záznamy uvádějí, že v letech 1742, 1759 a 1797 byla zeď několikrát opravována, přesto však v polovině 19. století vypadala, podle dobových vzpomínek, jako zeď pustého zámku. Nehodila se tak vůbec k moderní tváři Vratslavic, a její osud byl proto zpečetěn.

Ještě v polovině 19. století, kdy se Vratslavice začaly rychle rozrůstat a logicky tak k živým přibývalo i mrtvých, měl být hřbitov zásadně zvětšen či úplně odstěhován z centra vsi na okraj farského lánu. A to tehdy ve Vratslavicích vyvolalo poměrně ostrý spor. Část obce si umístění hřbitova u kostela pochvalovala jako velmi tradiční a dostatečně pietní a chtěla jeho rozšíření. Pod hlínou zde odpočívaly generace jejich předků, jejichž opuštění a vytvoření nového pohřebiště by asi znamenalo ztrátu kontinuity a zprerthání vazeb k minulosti. Moderně uvažující obyvatelé však již tehdy požadovali odstěhování hřbitova za vesnici, zejména z hygienických, ale i estetických důvodů. Jednání byla poměrně zdlouhavá a v létě 1857 nakonec zvítězila kontinuita a hřbitov byl nákladem 3 853 zlatých a 56 krejcarů rozšířen. Nová zahrada pro věčný spánek Vratslavických byla na náklady nejvýznamnějšího továrníka Ignaze Ginzkeye obehnána plotem. Jak špatné a krátkozraké to ale bylo řešení, ukázala brzká léta, když ani rozšířený hřbitov brzy nevyhovoval. Na konci 70. let 19. století musela být v loukách za Vratslavicemi, na krásném místě pod lesy a s výhledem na hory, vytyčena nová zahrada mrtvých, do níž jsou od té doby ukládáni zdejší zemřelí.

Nejstarší hroby u vratslavického kostela bývaly nejčastěji označovány jen prostými dřevěnými kříži s oválnými tabulkami ze dřeva, plechu či porcelánu, na nichž byla uváděna jména a další údaje o mrtvém. Po přeměně hřbitova na parčík však všechny kříže a náhrobky zmizely a ze staré zahrady zůstal pouze pradávňý hřbitovní kříž s nápisem *Ich bin Aussöhnung und das Leben* (Já jsem usmíření a život). Zůstalo zde pak již jen

pár náhrobků významných Vratislavičanů. Nebyly odstraněny nejen kvůli významu osob, které připomínaly, ale také proto, že byly zazděny přímo do kostelní zdi. Nacházejí se tu tak stále náhrobky rodiny učitele Möldnera, náhrobek Josefa Ginzkeye z č. 219 na českodubské straně, který byl bratrem zakladatele kobercárny Ignaze Ginzkeye a zemřel ve svých 24 letech roku 1841, či tabule pětadvacetileté Amalie Ginzkeyové, Ignazovy švagrové. Mramorová tabule nedaleko zazděného jižního vchodu do kostela nese zase jména Ginzkeyových rodičů – Ignaze Ginzkeye (1785–1843) a Heleny Ginzkeyové (1786–1847).

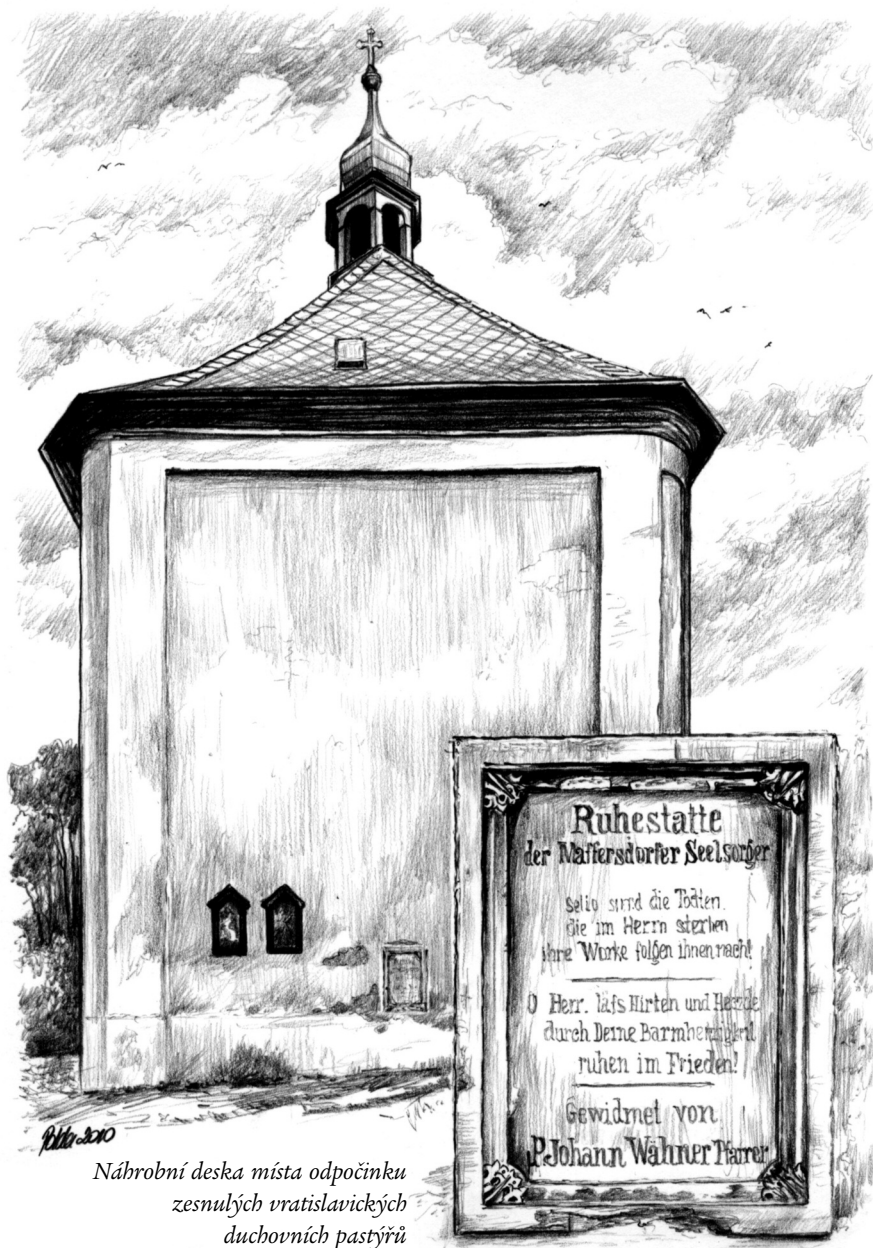
Nejvýznamnější ze všech zachovaných hrobů se nachází přímo za oltářem na zadní stěně chrámu. Zde ležela – či snad ještě leží – řada vratislavických farářů, kteří zemřeli v údolí Nisy. Nápis na kameni dodnes hlásá:

*Rubestätte
der Maffersdorfer Seelsorger
Selig sind die Todten,
die im Herrn sterben,
ihre Werke folgen ihnen nach.
O Herr, la Hirten und Herde
durch deine Barmherzigkeit
ruhen in Frieden.
gewidmet von
P. Johann Wähner, Pfarrer*

Volně přeloženo to znamená toto: *Místo posledního odpočinku vratislavických duchovních pastýřů. Blažení jsou ti mrtví, kteří zemřeli v Pánu. Jejich dílo je bude připomínat. Ó, Pane, nech pastýře i stádo odpočívat v pokoji prostřednictvím tvého milosrdenství. Věnováno P. Johanem Wähnerem, farářem.*

Vraťme se ale ze starého hřbitova zpět do kostela, v zimních dnech je chladný, vymrzlý na kost. V létě tolik útulné baroko, vonící kadidlem a lipovým dřívím, je najednou ledovou prostorou, plnicí se rychle párou stoupající od úst. Však se také už několik let v zimních dnech vratislavičtí věřící raději schází v Kapli Vzkříšení, která vznikla na konci minulého tisíciletí v zadní části farského dvora. Moderní vitráže nové kaple září dnes do zimních večerů svými sytými barvami, modroučká rybka i krvavé srdíčko svítí do ulice a barevně ozařuje podvečerní cesty Vratislavičanů.

V interiéru kostela Nejsvětější Trojice je také – vysoko na empoře – po celý rok uskladněn vratislavický betlém. Ten je vždy v adventním čase vystavován právě v sále pod Kaplí Vzkříšení. Vratislavický betlém – jesličky, seno, pastýři, ovečky. Při jedné z návštěv kostela jsem jej spatřil v krabících na

*Náborní deska místa odpočinku
zesnulých vratislavických
duchovních pastýřů*

**Ruhestatte
der Waffersdorfer Seelsorger**

Selig sind die Töden,
die im Herrn sterben
ihre Werke folgen ihnen nach.

O Herr, laß Hirten und Herde
durch Deine Barmherzigkeit
ruhen im Frieden!

Gewidmet von
P. Johann Wähler Pfarrer

kostelních lavicích. Zalíbilo se mi ukončit vratislavické vyprávění před Vánoci právě zmínkou o něm, a proto jsem napsal Marion na vratislavickou faru. Od ní mi pak obratem přišly obrázky z roku 2009 a připsal: *Posílám pár fotografií z průběhu loňského stavění betléma. Není to nic moc, figurky jsou rozestavěny tak, jak zrovna dětem „vypadly“ z ruky, a není vidět všechno. Našla jsem ale jeden zapomenutý vánoční pohled s naším betlémem. Necháváme je tisknout každý rok. V tu chvíli jsem si uvědomil, jak důležitý je vratislavický betlém, a to nejen v životě zdejších věřících, jak těch pár umělecky nepřilíš cenných figurek, přes rok naskládaných v papírových krabicích v kostele, představuje jeden z posledních článků kontinuity vratislavických generací, oběma válkám navzdory. Starý betlém prostě patří již mnoho desetiletí k vánočním svátkům v údolí Nisy. Nakonec i německá badatelka Inge Schwarz se ve své vlastivědě o betlému zmiňuje pod jednou z novodobých pohlednic vydaných právě vratislavickou farností, a to s citelným sentimentem: O Vánocích 1993 a 1994 přišly z Vratislavic sváteční pozdravy na této pohlednici. Nebylo zde sice natištěno, o jaký betlém se jedná, ale přeci byl tak důvěrně známý. Porovnání se starými fotografiemi a především namalovanými puklina ve třetím kameni druhé řady pak dodala na jistotě: je to náš starý betlém, který jsme jako děti tolik obdivovali! Dodnes je stavěn a znovu a znovu se z něj děti o vánočním čase těší, když bývá postaven na oltáři sv. Josefa. Jakoupak vánoční písničku si asi dnes s betlémem spojují?*

Vratislavický betlém – symbol vánočních svátků

Vratislavický betlém pochází – podle způsobu zpracování – z přelomu 19. a 20. století, kdy podobná díla na Liberecku zhotovovala řada místních řezbářů. Vyřezávanými figurami svaté rodiny, tří králů a nejrůznějších zvířat a dalších osob, které mnohdy reprezentovaly místní typická řemesla a povolání, lidé v té době nahrazovali starší papírové a olejem malované betlémy, jež ve zdejším kraji vytvářeli nejen lidoví umělci, ale též známí malíři, jako například Jakob Ginzl či Josef Führich. Zvyk stavět jesličky ve vratislavickém kostele Nejsvětější Trojice je však podstatně starší. Podle kronikáře Jägera se betlémy v údolí Nisy objevily již ve druhé polovině 18. století, společně s dalšími vánočními zvyky, které postupně zanikly. Jizerští Němci betlémy ve vánočním čase stavěli přímo na hlavní oltáře zdejších kostelů, aby si připomněli, jak se narodil spasitel lidí. Říkávali jim důsledně *Die Krippe*, což představuje v češtině známý, ale ne tak často používaný název jesličky.

Zvyk stavět betlém sestávající z velkých figurek vyřezaných z prken a pomalovaných olejovými barvami zanikl na čas na počátku 18. století za konzervativního faráře Josefa Ludwiga, který nechal figury odstěhovat kamsi na kostelní půdu. Zvyk stavět o vánocích betlém však z Vratislavic ani tehdy nezmizel. Řada horalů jesličky budovala – mnohdy i s primitivním mechanickým pohonem některých figurek – přímo ve svých domech. Dochovaly se zprávy, že v některých staveních byly vyhlášené a sousedy navštěvované betlémy tak veliké, že zabíraly velkou část obytné světnice. Netrvalo proto dlouho a jesličky se opět vrátily přímo do kostela; později byly pořízeny současné figurky, které dnes děti mohou každoročně obdivovat nikoliv ve vymrzlém kostele, ale v teple na starém stole v prostoru pod Kaplí Vzkříšení.

Mrazy sevřely okolí vratislavického kostela, sníh křupe pod nohama, zima leze pod kabát. Tak to má v prosinci být. Je čas se s předvánočním svatostánkem na zaniklém hřbitově rozloučit. Nejlépe snad slovy starodávného vratislavického kronikáře Antona Jägera (1817–1872), kterými se alespoň na kratičkový okamžik přesuneme zpátky do časů, s nimiž nás spojuje starý betlém. Do časů, kdy ve vratislavických chalupách zapadaných sněhem nesvítila ještě elektřina a televize a kdy jedním z vrcholů dlouhého čekání na jaro bývala návštěva půlnoční mše: *Svatvečer, tak jak byl ještě okolo roku 1800 slaven v kostele, nabízel zdejšímu lidu tolik příjemného k vidění i poslechu, že jej jen málokdo promeškal. Na hlavním oltáři pod zářivým osvětlením stály jesličky, před ženami sedícími v lavicích hořely početné svíčky různých barev a tvarů. A vše toužebně očekávalo, až na kostelní věži odbije půlnoc. A najednou – chór ožil: zakokrhá kohout, křepelka zatloukla, kukačka zakukala a všelijaké*

ptactvo zapípalo. Za zvuků varhan a dalších hudebních nástrojů, jimž vládla flétna, se kostelem rozezněly idylicky krásné pastýřské písně...

Idyla se vznáší nad poklidnými slovy starými půl druhého století. Vánoční čas stojí v jediné poklidné vteřině roku nad údolím Nisy. Narodil se Kristus Pán, veselme se, z růže kvítek vykvet nám, radujme se!

Z bývalého hřbitova v parčíku za kostelem zbyl jen pradávný kříž